

‘Sabır Taşı Masalı’ Uğultusu

Cihan AKTAŞ*

Bazı masallar var ki bir zamanlar can kulağıyla dinlemiş olanı bir ömür boyu takip ediyor. Sabır Taşı masalı dinleyicisine duygularını ve düşüncelerini denetlemesi gerektiğini öğretmiştir, Şahmeran’ı (Sennur Sezer) dinlemiş olan, aşkın vefasının garanti edilemeyeceği bilgisi karşısında şaşkınlığa kapılsa da bu bilgiyi içselleştirmesi beklenebilir, “Tarhun” (Samed Behrengi) dinleyicisi hayattaki seçimlerini oluşturan başlıca saikin içinde bulunduğu şartlar olmadığı gerçeğine uyanabilir.

Çocukluğumda bizim eve masal anlatmaya gelen bir “teyze” vardı. Ondan bana kalan üç masal “Arzu ile Kamber”, “Şahmeran” ve “Sabır Taşı”. Masumiyet ve sabır sonunda gökyüzüne uçan güvercinlere dönüştürecek âşıkları, Arzu ile Kamber efsanesi başka neyi anlatmayı murat ediyor olabilir?

“Kahveci Güzeli” isimli bir masal daha vardı ama ayrıntılarını belli belirsiz hatırlıyorum. Tabii bir de “Kıymetli Tuz” masalı var. Okumayı öğrendikten sonra ise önce Andersen Masalları, ardından Oscar Wilde Masalları ile tanıştım. Grimm Kardeşler’e, dünyayı siyah-beyaz gösteren “ürkünç” denilebilecek masalları nedeniyle bir mesafem oldu. *Kibritçi Kız*, *Kurşun Asker*, *Küçük Deniz Kızı*... gibi sevdiğim masallar Andersen’e ait.

Yıllar önce Süreç dergisinin bir sayısında masalarda ırkçı, cinsiyetçi ve sınıfçı kötü imgeleri araştıran bir metin okumuştum. “Üvey ana”, kara yüzlü halayık bütün masalların ortak kötülere değil mi? Böyleyken iyi üvey analar hiç istisna değil. Ancak anlatının baskın tonu onları kaybediyor. Buna karşılık eksilerek artırılarak anlatılan, anlatıldıkça süzülen bir masalın bize bıraktığı sağlam değerlerden söz edilmesi mümkün geliyor bana. Tabii bir de masalcının dilinden süzülerek güzelleşen efsaneler, *Kur’an*’da da yer alan kıssalar var: “Yusuf ile Züleyha”, “Arzu ile Kamber”, “Kerem ile Aslı”, “Ferhat ile Şirin”...

Bizim geleneksel kültürümüzde iyi bilinen birçok masalın imgelerine Andersen Masalları’nda da rastlanabilir. Yetim ve öksüz çocuğun yalnızlığına karşılık direnişi, bencilliğin ve kibrin getirdiği kötü son, temiz yürekli olanın bütün engelleri aşarak ulaştığı zirve, evin kızına âşık olan evlatlık... Suyun başını tutan deve karşı savaşıarak prensesle evlenme sınavını kazanan yoksul genç... Deli Dumrul, Köroğlu, Keloğlan, iyi yüreği sayesinde kurtuluşa eren çoban kızı... tiplmeleri... Medeniyet farkından ileri gelen farklı açıklamalar, eleştiriler yapılabilir. Yetim ve öksüz kızın kış gecesindeki terk edilmişliği yalnızlığı tanıyan duyarlı yüreklerle yabancı gelmeyecektir. Ayşe Şasa, Bülent Oran’ın gözünde “Kibritçi Kız” değil miydi?

Bir masal ne kadar otantik metniyle anlatılabilir ki? Herkesin kendi kelimeleri, cümleleri, ses tonu var. Çocukluğumuzda dinlediğimiz bir masal, bir efsane arka planında çok uzun bir tarihin nefesini, sesini soluğunu barındırıyor.

* *Hikâyeci*.

Mesela *Sabır Taşı* masalı bize olup biteni prensesin bakışıyla veriyor. Prenses, siyah tenli kölesiyle zorunlu ve zorlu bir yolculuğa çıkmıştır. Yolculuk sırasında baygın bir prensle karşılaşır ve onun bakımını üstlenir. Prens in iyileşmeye yüz tuttuğu sırada, kendine çeki düzen vermek amacıyla delikanlıyı kölesine teslim ederek oradan uzaklaşır. O yanından uzaklaştığında prens iyileşmiş olarak gözlerini açar ve kendisini kurtarıcısı olarak takdim eden siyah tenli kölenin anlattıklarından kuşku duymaksızın, minnet duygularıyla bağlanır ona. Artık roller değişmiştir. Prenses, siyah tenli köle tarafından hor görülen hizmetçi kız konumundadır şimdi. İyileşmesine çalışırken gönül verdiği prens ise şükran hissiyle siyah tenli köleye bağlanmıştır. İyi kalpli prenses “şirret ve çirkin yüzlü” kölenin oluşturduğu baskı yüzünden ağzını açamamaktadır. Günler geçip giderken temiz yürekli prenses içini -bir yolculuğu sırasında prense sipariş ettiği- sabır taşına dökmeye devam eder. O denli dayanılmaz acılar içindedir ki ancak bir sabır taşı çatlamadan dinleyebilir anlattıklarını... Masal bu ya... Prens bir gün rastlantı eseri prenses sabır taşına içini dökerken dinler onu ve gerçekleri öğrenir. Hak yerini bulmuştur artık. Prenses (asıl sevmesi gereken, asıl sevmeye layık olan) kıza kavuşur. Siyahi köleye ise kırk katır ya da kırk satır seçenekleri sunulur. Masaldan hatırladığım bunlar...

Çocukluğumun masal anlatıcısı olan teyzenin adını hatırlayamamam ne tuhaf, sesinin etkisi beni her zaman takip etti çünkü. Refahiye Cemal Gürsel İlkokulunda hademe İskender amca vardı, onun eşiydi. O eve girdiğinde tek kişilik gizemli bir sahneyi de yanı sıra getirmiş olurdu. Evin havası değişirdi, çocuklar dört bir taraftan koşardı, daha yaşlılar da masalın akışına kapılmaya hazırlanırlardı. Masalci teyzenin ses tonu, mimikleri ve kelime bilgisi, anlattığı masalların iklimiyle bir ilişkisi olduğunu düşündürdü. Günümüzün kıstasları açısından bakacak olursak pekâlâ bir sanatçıydı o, ancak hayatın içinde, hayatla ilgili ve yazılı kültür tarafından etkilenmemiş bir sanat icra ediyordu. Ağzından çıkan her bir kelimeye hakkını veriyor, dinleyenleri olayların akışına katmayı başarıyordu. Hep birlikte talihsiz prensesin yazgısı için üzüldürken “çirkin yüzlü mendebur halayığın” en kısa zamanda kırk katır mı kırk satır mı sorusuna muhatap olacağı anı ipe çekiyor olurduk. Anlatmanın, ustalıkla, kendine özgü bir yorumla anlatmanın ne anlama geldiği üzerine düşünürken sıklıkla onun sesi, aydınlık yüzü geliyor gözlerimin önüne. Bal damlayan cümlelerinin yüzüne bir ışıltı yaydığını söyleyebilirim. Bir konuşmama “Öykü şifadır” diye başlık attığımda da onu hatırlamazlık edememiştim.

Birkaç yıl önce www.okumayeri.net'te tartışmıştık *Sabır Taşı* masalının kurcaladıkça nerelere akabileceği konusunu, Erzurumlu yazar dostlar Vedat Aydın ve Şahin Torun'la. *Sabır Taşı* masalı siyahi köle açısından okunduğunda ve yazıldığında, ezberlediğimiz imgelerin bildirdiğinin ötesinde bilgilerle karşılaşacağız belki de. Prensesin özverisini ve emeğini kendine mal eden siyahi köle ola ki yüzyıllardır üzerine giydirilen kötülük giysilerinden sıyrılacak, elleri sıcak sudan soğuk suya gire çıka renk değiştirmiş bir emekçi olarak çıkacak karşımıza... Fakat sabır taşı uğultusu bir gerçeklik olarak varlığını koruyacak. Sabırsız, şükürsüz ne sevaptan söz edilebilir ne emekten.

Her roman yazarının, özellikle kadın yazarın benliğinde onu yazarak şifa bulmaya sevk eden bir sabır taşı masalı uğultusu vardır. Hayatın düzeni metne yoğunlaşmaya izin vermezken başka nasıl sabredilir eseri ilmik ilmik dokumaya? Bu uğultuyu dinlemeye değer kılmada bir zamanların masal anlatıcısının mahareti büyük paya sahip.

Halime Seher Çevik, “Sabır Taşı Masalı” uğultusunu paylaştığım genç bir yazar. Çocukluğunda bu masalı kendisinden dinlediği ağızdan bal damlayan “teyze”nin geçen yıllar içinde günah olduğuna inandırıldığı için masal anlatmayı terk ettiğini söyledi.

Şimdi önümüzde duran soru ise masal dinlemeyen çocukların dünyasındaki boşluğu nelerin kapladığı. Masal dinlemeyen çocuğun daha dindar olacağı sonucuna nasıl ulaşılmış olabilir?

Bilinen bir masalı anlatırken bile kendine ait kılmanın kendi zamanından seslenme akli ve endişesiyle bir ilgisi var. Kaldı ki mesele sanatsa biz zaten özde hep arketiplerin, geride kalanlar içinde en asli olanların arayışı içindeyiz. Oyunun sözünü ettiğim hayal gücünü özgür kılan yönünü Ursula K Le Guin, *Kadınlar Rüyalar ve Ejderhalar*’da şöyle özetliyor: “Kendiliğinden hareket, doğrudan kâr amacı gütmeme.”

Kâr ile elbette sadece para pulu, konum kazancı kastetmiyor Le Guin. “*Oyun oynayan çocuk olgunlaşamaz.*” Çocuklara masal ve oyunla büyüdükleri bir dünya sunamadığımız takdirde bir türlü ergenlik hâl ve hareketlerinden kurtulamadıklarından yakınma hakkına sahip olmadığımızı bilmeliyiz.

Çocukluğumda dinlediğim masalların bende bıraktığı iyi duyguları kızlarıma aktarabilmek için onlara bazen -bende iz bırakan masallara ilaveten- masallar uydurur, bazen de masalsı bir oyun kurmaya çalışırdım. Kendimizi ya da bir yakınımızı evsiz, mülteci, yoksul, çaresiz bir dert içinde biri olarak hayal ettiğimiz doğaçlama oyunda yoksulluk ve felaketler karşısında yenik düşmemenin kaynaklarını masalsı bir dille aşmaya çalışırdık. “Hayal gücü” ile oyun arasında bir ilişki olduğu açık.

İlkokul birinci sınıf programına masal, efsane ve destan içeriğiyle öğrenciyi oyuna katan bir dersin eklenmesi ilk vasfı “seyirci” olmaması gereken çocuklar yetiştirmek için iyi bir çözüm yolu olabilirdi. Bir oyuna dâhil olup rol üstlendiğinde ekran tüketiciliğinden uzaklaşabilir çocuk ve ola ki ekran çarpılmasına uğramış anneler ilkokullu çocuklarından öğrenmeye başlar *Sabır Taşı* misali masalların katmanlarında neler olup bittiğini.

Resim: Serap Deliorman